

Teorie tekstów kultury

Wykład 5

Fenomenologia

dr Krzysztof Gajewski

1 Edmund Husserl (1859 – 1938)

- Termin „fenomenologia” był używany przez Kanta, a potem przez Hegla
- Punkt wyjścia — krytyka psychologizmu
 - *Filozofia arytmetyki* (1891): przedmioty matematyczne i logiczne są tworam i umysłu.
 - *Badania logiczne* (1901): Przedmioty logiczne i matematyczne nie są ani materialne, ani psychiczne, ale idealne.
 - *Idee czytej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii*, 1913: akt psychiczny (noeza) vs. intencjonalny przedmiot aktu (noemat).
- Cel fenomenologii
 - Filozofia jako nauka pierwsza i bezzałożeniowa
 - „Filozofia jako nauka ścisła” — formuluje prawa *a priori* (pomarańczowy jest między czerwonym a żółtym; barwa zakłada rozciągłość; żadnej rzeczy nie możemy widzieć ze wszystkich stron naraz)
 - „Z powrotem do rzeczy samych” (opozycja wobec kantyzmu) — fenomenologia bada istoty rzeczy, a nie rzeczy
- Redukcje
 - transcendentálna (fenomenologiczna, wzięcie w nawias realnego istnienia świata, zawieszenie osądu, *epoché*)
 - ejdetyczna (poszukiwanie istoty rzeczy, metoda: wariacja imaginacyjna)

2 Roman Ingarden (1893 – 1970)

- Ergocentyzm — sprzeciw wobec orientacji pozytywistycznych: psychologizmu i biografizmu.
- Główne dzieła
 - *O dziele literackim* (1931)
 - *O poznawaniu dzieła literackiego* (1937)

2.1 Dzieło literackie jako twór intencjonalny

- Dzieło literackie jest „intersubiektywnym przedmiotem intencjonalnym”, nie ma charakteru ani materialnego, ani psychologicznego.
- Paralele: trzecie królestwo Fregego, trzeci świat Poppera.

2.1.1 Dwuwymiarowa budowa dzieła literackiego

- U strukturalistów ten podział pojawia się jako odróżnienie paradygmatyki i syntagmatyki.
- Fazowy układ dzieła literackiego — w trakcie lektury kolejnych słów, zdań i rozdziałów dzieła konstryuuje się warstwowy układ dzieła literackiego.
- Warstwowy układ dzieła literackiego
 1. poziom językowy
 - (a) warstwa językowych tworów brzmieniowych
 - (b) warstwa znaczeń
 2. poziom przedmiotowy
 - (a) warstwa **wyglądów uschematyzowanych**
 - (b) warstwa przedmiotów przedstawionych (Markiewicz: wyższe układy semantyczne: wątek, fabuła, postać; Sławiński: wielkie figury semantyczne)

2.1.2 Teoria konkretyzacji

- Od dzieła literackiego należy odróżniać jego poszczególne konkretyzacje (remedium na psychologizm).
- W procesie lektury czytelnik wypełnia **miejsca niedookreślenia**.
- Konkretyzacja typowa dla epoki / indywidualna.
- Biologizm Stanisława Lema: genotyp / fenotyp

2.1.3 Quasi-sądy

- Quasi-sąd — jest podobny do sądu w sensie logicznym, ale nie orzeka niczego o świecie, odnosi się do fikcyjnej rzeczywistości, którą kreuje.
- Występowania quasi-sądów, czyli fikcjonalność, stanowi o specyfice dzieła literackiego.
- Jak odróżnić sąd od quasi-sądu, skoro mają podobną postać a czasem i identyczne brzmienie? Decyduje o tym czytelnik, który może zająć **postawę estetyczną**.
- Przypadki graniczne — utwory, które można czytać na i sposób estetyczny i na sposób naukowy, werystyczny (np. twórczość Platona).

2.2 Obraz

1. Obraz a malowidło
2. Obraz z tematem literackim składa się z 3 warstw
 - (a) wzrokowe wyglądy spostrzeżeniowe
 - (b) przedmioty przedstawione
 - (c) sytuacja życiowa przedstawiona na obrazie (*sujet* — temat historyczny, transcendentny lub temat literacki)

2.3 Dzieło architektury

2.3.1 Dzieło architektury a budowla

1. Budowla — układ murów
2. Dzieło architektury — twór intencjonalny, niesamoistny bytowo
 - katedra w Reims została zburzona i odbudowana, ale jest to nadal ta sama katedra
 - dzieło architektury nie może zmoknąć albo rozszerzać się po wpływie temperatury

2.3.2 Budowa warstwowa dzieła architektury

1. wyglądy wzrokowe
2. trójwymiarowy kształt budynku

2.3.3 Konkretyzacja dzieła architektury

1. Dzieło jest jedno, konkretyzacji wiele
2. Dzieło jest percypowane poprzez system ruchomych wyglądów, podczas obchodzenia gmachu i chodzenia po nim.

Literatura

- [1] Roman Ingarden, *Studia z estetyki*, Warszawa 1966.
- [2] Zofia Mitosek, *Teorie badań literackich*, Warszawa 2004.